

І. А. Дришлюк

кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри кримінального права,
кримінального процесу та криміналістики

**ДЕЯКІ ПИТАННЯ СПЕЦІАЛЬНОЇ ОСУДНОСТІ СУБ'ЄКТА
ЗЛОЧИНІВ В СФЕРІ ВИКОРИСТАННЯ ТЕХНІКИ**

В умовах стрімкого розвитку суспільства в доктрині кримінального права виникає низка питань, пов'язаних з відповідальністю за необережне заподіяння шкоди при використанні техніки, враховуючи протиріччя між психофізичними можливостями людини, з одного боку, і складністю сучасних технічних об'єктів — з іншого. Навіть незначне порушення правил безпеки при експлуатації (використанні) складних технічних систем (джерел підвищеної небезпеки), вчинене через необережність, може привести до тяжких наслідків.

Суб'єктами необережних злочинів, пов'язаних з використанням техніки, можуть бути: а) особи, що керують технікою (наприклад, ст. 286 Кримінального кодексу України [1] (далі — КК України); б) службові особи, в коло обов'язків яких входить забезпечення експлуатації техніки, контроль за її технічним станом (наприклад, ст. 287 КК України); в) особи, пов'язані з технічним обслуговуванням і ремонтом техніки (наприклад, ст. 276 КК України); г) будь-які особи, зобов'язані дотримуватися правил безпеки в сфері використання техніки (наприклад, ст. 291 КК України).

Такі, на наш погляд, чотири категорії суб'єктів необережних злочинів, пов'язаних з використанням техніки, залежно від їхнього становища та соціальної ролі в системі «людина — техніка».

З поняттям суб'єкта злочинів у сфері використання техніки тісно пов'язане питання про так звану «спеціальну» осудність. На думку М. С. Гринберга, осудність повинна диференціюватися на загальну — здатність до адекватної поведінки у звичайних умовах і спеціальну — ту ж здатність в умовах нервово-психологічних перевантажень [2, с. 133]. Поняття спеціальної або, як іноді її називають, професійної осудності, підтримане Е. Н. Зинченко стосовно відповідальності за порушення правил безпеки гірських робіт [3, с. 85].

А. П. Гриндорф вважає, що для правильної оцінки вчиненого через необережність злочину необхідне поняття спеціальної професійної осудності. Людина перебуває часом на межі своїх психологічних можливостей, а іноді у стресовому стані і від неї можна вимагати лише те, на що вона в такому стані здатна. Тому важливо, щоб її психофізичні якості дозволяли правильно діяти в аварійній (напруженій, стресовій) ситуації [4, с. 13].

Інші вчені заперечують необхідність легалізації поняття спеціальної осудності. Так, Р. І. Михеев та О. І. Коробеев вважають, що включення спеціальної осудності у кримінальний закон приведе до того, що її відсутність, як необхідної ознаки суб'єкта, буде означати і відсутність самого суб'єкта злочину. Окремі особи можуть поступити на ту чи іншу роботу, усвідомлюючи, що наявних у них психофізичних можливостей недостатньо для належного виконання відповідних обов'язків. Включення в число обов'язкових ознак суб'єкта спеціальної осудності означало б ліквідацію суб'єктивного критерію необережності [5, с. 42-43].

На нашу думку, введення у кримінальне законодавство спеціальної осудності підвищить вимоги до відповідного персоналу при прийнятті на роботу, пов'язану з використанням складних, сучасних технічних засобів і систем. Крім того, це сприяло б підвищенню відповідальності осіб, що займаються проведенням професійного відбору, за належне виконання своїх обов'язків і, як результат — запобіганню злочинів, пов'язаних з використанням техніки.

Випадки, коли особи приймають на себе виконання тих чи інших професійних обов'язків, завідомо знаючи про те, що наявних у них психофізичних можливостей недостатньо для належного відправлення відповідної діяльності (злочинне невігластво [6, с. 42]), повністю не укладаються у визначення, що міститься в ст. 25 КК України, тому законодавцеві треба надалі диференціювати існуючі види необережної форми вини.

Можливі випадки, коли особа не знає про психофізичні недоліки, виконуючи функції спеціального суб'єкта, у результаті чого виникає аварійна ситуація та наступають ті чи інші тяжкі наслідки. Тут, на наш погляд, у наявності спеціальна неосудність, що виключає вину і кримінальну відповідальність.

Суттєве значення у вирішенні цієї проблеми буде мати судово-психологічна або комплексна судово-психологічна і судово-психіатрична експертиза, але не судово-медична експертиза. Неможливо правильно вирішити питання про відповідальність суб'єкта за вчинене та визначити ступінь суспільної небезпеки діяння, не вивчивши ретельним чином психологічні особливості особи, що діяла в конкретній ситуації.

Значення суб'єктивного критерію злочинної недбалості, а також реалізація пропозиції про введення у кримінальне законодавство поняття спеціальної осудності не знижує значення суб'єктивного критерію необережності, не позбавляє можливості врахування психофізичних можливостей людини як ознаки спеціального суб'єкта. Більше того, поняття «спеціальна» осудність поглиблює поняття спеціального суб'єкта — це не просто обіймання особою певної посади, але й наявність відповідних якостей, необхідних для виконання нею певних професійних функцій.

Таким чином, з'ясування обставин, що виключають не тільки винність суб'єкта, але й наявність самого суб'єкта, приведе до того, що до кримінальної відповідальності будуть притягатися тільки особи, які з огляду на свої індивідуальні якості повинні були і могли передбачити та запобігти настанню суспільно небезпечних наслідків своєї професійної діяльності, пов'язаної з використанням техніки.

Література

1. Кримінальний кодекс України [Текст] // Відомості Верховної Ради України. — 2001. — № 25-26. — Ст. 131.
2. Гринберг М. С. Преступления против общественной безопасности [Текст] / М. С. Гринберг. — Свердловск : Свердлов. юрид. ин-т, 1974. — 177 с.
3. Зинченко Э. Н. Уголовная ответственность за нарушение правил безопасности горных работ [Текст] / Э. Н. Зинченко. — Киев ; Донецк : Вища школа, 1979. — 148 с.
4. Гриндорф А. П. Ответственность за неосторожные преступления в советском уголовном праве [Текст] : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 «Уголовное право и криминология; исправительно-трудовое право» / А. П. Гриндорф. — М., 1977. — 18 с.
5. Михеев Р. И., Коробеев А. И. Проблемы «специальной вменяемости» и границы уголовной ответственности [Текст] / Р. И. Михеев,

- А. И. Коробеев // Вопросы борьбы с преступностью. — М. : Юрид. лит., 1983. — Вып. 39. — С. 35-43.
6. Тяжкова И. М. Неосторожные преступления с использованием источников повышенной опасности [Текст] / И. М. Тяжкова. — СПб. : Юридический центр Пресс, 2002. — 278 с.